

“พืช”

รศ.ดร.ชญ.พาณิชย์ สิริสะอาด

“พืช” ตามคัมภีร์ใบลานและพิบสา ในทางล้านนากล่าวไว้หลายประการ โดยความหมายนัยหนึ่ง หมายถึงฤทธิ์ของยา เช่นในพิบสาของพ่ออุ้ยคำพัน อินสุวรรณ ต.ช้างม้อย อ.เมืองเชียงใหม่ กล่าวไว้ว่าหากจะสร้างยา กำหนดให้เก็บตัวยาคตามวัน และเวลาเช่น เข้าเที่ยงและเย็น เมื่อจะเก็บในวันใดก็ยังมีกำหนดให้เก็บส่วนของพืชที่จะให้สรรพคุณดี ดังคำแปลว่าดังนี้

..จักสร้างยาที่ดี หืออุปเทศครูบาอาจารย์กล่าวไว้ดังนี้แล วัน1 (คือวันอาทิตย์) ยามเช้า บิด (พืช) ของยาอยู่ใบ วันที่งอยู่ราก อยู่หัว ยามค่ำอยู่เปลือก วัน 2 (วันจันทร์) ยามเช้า พืชยาอยู่ราก วันที่งอยู่ลำและใบ ยามค่ำ อยู่เปลือก วัน 3 (วันอังคาร) ยามเช้าอยู่ใบ วันที่งอยู่ลำ ยามค่ำอยู่ราก อยู่หัว วัน 4 (วันพุธ) ยามเช้าอยู่ใบ วันที่งอยู่ลำและเปลือก ยามค่ำรากและหัว วัน 5 (วันพฤหัสบดี) ยามเช้าอยู่แก่น ยามเที่ยงอยู่ราก ยามค่ำอยู่เปลือก อยู่ลำ วัน 6 (วันศุกร์) ยามรุ่งเช้าอยู่ใบ ยามเที่ยงอยู่ราก ยามค่ำอยู่เปลือกและลำ วัน 7 (วันเสาร์) ยามเช้าอยู่ราก ยามเที่ยงอยู่เปลือกและใบ ยามค่ำอยู่ลำ ค้นว่าจักไปเอายา หือดูวันไปก่อนหา จักวุฒิชะแล ฯ”

ใบลานยังกล่าวถึง ข้อมูลพืชของยา (ฤทธิ์) ตามเดือนดังนี้ (คัมภีร์สิบคุณ วัดศรีสองเมือง อำเภอสารภี เชียงใหม่)

เดือน 3 4 พืชยาอยู่รากและแก่น

เดือน 5 6 พืชยาอยู่รากและยอด

เดือน 7 8 พืชยาอยู่รากและใบ

เดือน 9 10 พืชยาอยู่เปลือก

เดือน 11 12 พืชยาอยู่กิ่งและเปลือก

เดือนเกียง และเดือนยี่ พืชยาอยู่ยอดและใบ

การกำหนดดังนี้ เพื่อให้หมอสมุนไพรรักษาและมีสรรพคุณดี ในทางแผนปัจจุบัน มีการเก็บยาที่เข้าความหมายดังกล่าวเช่น การเก็บพืชที่ใช้เหง้าหรือราก เก็บช่วงลงหัว เช่นโพล เกือบช่วงฤดูแล้งเป็นต้น ยังไม่มีการศึกษาการเคลื่อนไหวของตัวยานในแต่ละฤดูกาล พบว่าการใช้ใบตำลึงปรุงอาหารในผู้สูงอายุ ช่วงฤดูฝน จะทำให้ท้องเสีย (รุนแรง) แต่ถ้าเป็นฤดูแล้งจะไม่เป็นปัญหา น่าจะเข้ากรณีพืชยาเคลื่อนย้ายดังกล่าวไปอยู่ที่ราก

พืช จึงมีความหมายเป็นฤทธิ์ดังกล่าวมาแล้ว ซึ่งในยาจีนกล่าวไว้ว่า ยาที่ไม่มีพืช คือยาที่ไม่มีฤทธิ์ หมายถึงยาที่สรรพคุณดี ย่อมมีทั้งฤทธิ์และพืช ต้องใช้ในวิธีการที่ถูกต้อง ขนาดที่เหมาะสม เช่นเดียวกันในยาไทย มีการใช้วิธีการลดฤทธิ์ยาที่เรียกว่า การฆ่าฤทธิ์ การสะตุหรือประสะ กรณียาที่มีฤทธิ์รุนแรง และยังมีการใช้ยาคุมฤทธิ์ยาที่มีความแรงไม่ให้เกิดพิษ

ทางการแพทย์แผนไทย พืช หมายถึงอาการไม่สบาย ที่เกิดขึ้น อาจเป็นภายหลังการเจ็บไข้ได้ป่วย โดยยกตัวอย่างพืชที่กล่าวในตำราเช่น พืชไข้ ในศัพท์แพทย์ไทยอธิบายว่า เมื่อ